

אלא כשאר עדויות על איסורין שנאמן בהן עד אחד. (זכר יצחק עג, ב). וע"ע במובא לעיל מג. על מה שאמרו 'לאו כל כמינך דאסרת...'

'מהו לסקול על ידו? רב אמר אין סוקלין...' — הפני-יהושע הקשה מכאן על שיטת הרמב"ם (סנהדרין טו, ו) שהאיסור יחזק על פי עד אחד אף לענין מלקות; כגון עד אחד מעיד על חתיכה שהיא חתיכת חלב, והחזק הדבר על פיו כאיסור, ובא אחד ואכלו — לוקה. והרי כאן בגמרא מבואר שעדותו של העד מוגבלת, ואין מענישין על ידו [שהרי בהכרח מדובר לאחר שהחזק הדבר על פי העדות].

ותרצו האחרונים בדרכים שונות; יש מחלקים בסוגי העונש, מלקות או מיתה; ויש מחלקים במידת המוחזקות שנוצרה על פי העדות; ועוד תרצו בדרכים נוספות. ע' בספר המקנה כאן; מחנה אפרים עדות י; שער המלך סנהדרין טו, ו; שב שמעתתא ו, יב; שו"ת אחיעזר ח"א ו, ו (וע"ע שם בענין זה בח"ד סימן פד — תשובה שנשלחה להגרא"מ שך שליט"א, ונדפסה עם תשובה בצדה, בסוף ספר 'אבי עזרי' — נשים קדושה); שערי ישר ו, יג; חדושי הגר"ר בענגיס ח"ב סו"י כו. ובתוס' הרי"ד כתב שאם אכן הוחזקה על פי אביה — סוקלים. וכאן מדובר כשלא הוחזק.

דף טז

'מאי שנא רישא ומאי שנא סיפא... והרי בידו להשיאה לחלל...' — מרש"י משמע (וכן פרש בתור"י הוקן) שהשאלה הראשונה מתייחסת לכל המשנה, על החילוק שבין גדולה וקטנה ובין קדושין וגירושין לשביה. ותרצו שבקטנה — בידו הדבר, לא כן בקידושי בוגרת ובעדות שביה. ושאלו על שביה, הלא בידו לפסלה מתרומה על ידי שמקדשה לפסולין. (פשוט)

'רישא בדיה' — ואף על פי שאין בידו לגרשה, מכל מקום בידו לפוסלה לכהן, שהרי כשמקדשה היא נאסרת על כל העולם, ואם יגרשנה בעלה נאסרת לכהן. מה תאמר, שמא ימות בעלה ומותרת לכהן — לכולי האי אין חוששים לבטל נאמנותו של אב (רשב"א).

'והרי בידו להשיאה לממזר...' — הגם שאסור לו לעשות כן (ע' אילת השחר על גדר איסור האב לקדש או להשיא את בתו לפסולין) — נחשב הדבר ל'בידו', כיון שאם עבר ועשה כן, חלו הנישואין. ואף על פי שודאי אי אפשר לכפותה להיבעל לאסור לה, אדרבה, בית דין יכפו להוציאה, אעפ"כ כיון שחלו הנישואין בכניסתה לחופה, הרי היא מוחזקת כפסולה. (ע' חזון איש אה"ע מט, יג. וע' אבני מילואים ז, ג. ובחידושי ר' מאיר שמחה. וע' בשער המלך (איסור"ב יח, כד) שנו"ב בסוגיתנו מכמה צדדים וצדי צדדים).

'אלא אמר רב אשי: רישא רחמנא הימניה, כרב הונא... בנישואין הימניה רחמנא לאב, בשבוייה לא הימניה' — יש לשאול, מנין שנאמן האב לענין גירושין (שאינן סברא לדון בענין זה מצד הקש יציאה להויה)?

וכתבו הר"ן והריטב"א שאכן אינו נאמן אלא בתוך כדי דיבור ל'קדשתיה', אך לאחר שהחזק הדבר על פיו, שוב אינו נאמן לומר שנתגרשה (וכן נפסק בשלחן ערוך אה"ע לו, כה). ומשמע לכאורה שנאמנותו

לומר שנתגרשה, אינה אלא משום 'הפה שאסר הוא הפה שהתיר'.

עדין צריך באור מדוע נאמן לענין פסול כהונה, הלא אילו היה שותק לא היתה נאסרת, ואין כאן 'מיגו דאיבעי שתיק' לענין זה? וצריך לומר כיון שהתורה האמינתו בעדות קידושין על כל ההשלכות הנובעות מכך, והרי אחד הדינים הוא שלכשתגרש תאסר לכהונה, הלכך מצינו שהתורה האמינתו אף לענין פסול כהונה. וכן משמע בדברי ר"י הזקן ופיה"מ להרמב"ם. אך אפשר שלשיטתם נאמן גם לאחר כדי דיבור, כשיטה המובאת בבית-יוסף (סו"ס" לז) בשם תשובת הרשב"א.

— למסקנת הגמרא, נאמנות האב על בתו לומר 'קדשתיה', נלמדת מאת בתי נתני. והסיבה שצריכים לכך לימוד מהכתוב, ולא נאמן משום 'בידו' [כשם שהבעל נאמן כשאומר גרשתי את אשתי, משום שבידו לגרשה ברא בתרא קלד:] — לפי שאין זה בידו כל כך, שהרי תלוי בדעת המקדש, כמו שאמר בגמרא. (תוס' ישנים — כתובות כב. וע' תוס' רעק"א על המשניות).

'בשבויה לא הימניה' — יש לשאול, מדוע אינו נאמן כשאומר שנשבת, על כל פנים לענין איסור כהונה, מטעם 'מיגו', שהרי בידו היה לומר 'קדשתיה וגרשתי' ולאוסרה לכהן? ותירץ הר"ן, לפי שאין אומרים 'מיגו לחצי טענה'. פירוש, כיון שבטענה הנוכחית פוסלה לכהן ולתרומה, אין אומרים 'מיגו' שהיה יכול לפוסלה לכהן, שהרי לא היתה נפסלת בתרומה באותה טענה, ולכך לא טען אותה טענה שהיא פחות טובה לו.

וצ"ע, הלא יכול היה לומר שקדשה לאדם פסול, ואז היה נאמן גם לענין תרומה? [ואכן הריטב"א הקשה כן, ותירצו אינו תואם עם שיטת הר"ן]. ויש לומר שאין זה 'מיגו' טוב, לפי שאינו רוצה לטעון טענה שעושה עצמו לעברייך, שקדשה באיסור לפסולין, לכך טוען שנשבתה. משא"כ בנוגע לדין נאמנות מצד סברת 'בידו', זה שייך גם בעבירה, כנ"ל. ועוד יש לומר שסובר הר"ן כמו שכתב הרשב"א (עפ"י הירושלמי), שאינו נאמן לומר שנתקדשה לפסולים ונבעלה, הלכך אין כאן 'מיגו'.

והביא שם תירוץ נוסף; כיון שנאמנות האב על בתו, חידוש הוא מגזירת הכתוב, אין לנו בו אלא חידוש, ואין אומרים 'מיגו' על שהיה יכול לטעון כן ולהיות נאמן. [לשיטה זו אפשר שאומרים 'מיגו' לחצי טענה. ע' שער המלך איסורי ביאה יח, כד].

וכבר הסבירו רבותינו ראשי הישיבות תירוץ זה; אילו היה 'מיגו' ענין של בירור והוכחה גרידא שאדם זה אינו שקרן מכך שלא טען טענה טובה יותר, אילו כן, אין מקום לכאורה לתירוץ זה, כי הראיה שאינו שקרן קיימת באותה מידה גם כאן. אלא ענין 'מיגו' הוא [גם] 'כח טענה' שיש לו לאדם. לכן יש מקום לומר שבטענה כזו שכל עצמה אינה אלא חידוש, אין אומרים כלפיה 'מיגו', שאין נותנים בעטיה כח נאמנות לאדם כאשר אינו טוען אותה. (ע' קובץ שיעורים ח"ב ג; ב"ב ה, קנה, ועוד).

ואפשר ששני תירוצי הר"ן משלימים זא"ו; ההסבר הראשון של 'מיגו לחצי טענה' יש לו מקום רק לענין הבירור שבמיגו, וההסבר השני — לענין 'כח הטענה'. וצ"ע. וע' כתובות ט במהרש"א ובפנ"י על דין 'מיגו' באיסורין. וכן ע"ש בסוגיא יב-יג (ובתוס' ובשטמ"ק) על מיגו כזה שהטענה שהיה יכול לטעון אמנם היא טובה יותר לו, אלא שגם בה לא היה נאמן. ויש לפלפל בכ"ז לפי הנ"ל.

ויש אומרים שאין אומרים 'מיגו' להאמין איש על אחרים במה שאינו בידו, כי עדות היא [אם כי אין זו עדות גמורה לסקול על ידה, שאין עונשים אלא בשני עדים], ואין בעדות דין מיגו כלל (מובא ברמב"ן; ריטב"א).

— שיטת הרמב"ם (סנהדרין טו,ו) שעדות על אשה שהיא פסולה לכהונה, אינה נידונית כעדות על דבר-שבערוה, ועד אחד נאמן בה כבשאר איסורין.

והקשו האחרונים על שיטתו זו ממשנתנו, מדוע אין האב נאמן לומר שבתו נשבתה, מטעם 'עד אחד נאמן באיסורין', שגם הקרוב כשר להעיד?

ויש לומר: לכך אין האב נאמן מדין 'עד אחד', מפני שהיא מכחישתו, שטוענת שלא נשבתה, או אומרת 'נשבתי וטהורה אני' שנאמנת משום 'הפה שאסר הפה שהתיר' (שו"ת אחיעזר ח"א ה,יא).

וכבר קדם בקושיא זו בשב שמעתתא (ו,טו). וכתב שאין לתרץ במכחישתו, דתינח גדולה, אבל קטנה הלא אינה יודעת מה ארע לה כשהיתה בת שלש או בת ארבע, ואין ממש בטענתה. וסיים 'וצריך עיון כעת'.

והחזון-איש (אה"ע כ,יה) כתב שזה שאמרו 'אינו נאמן', כלומר אינו נאמן כשני עדים, כשיבוא עד אחד ויכחישו, אבל בתורת עד אחד אכן יהא נאמן לשיטת הרמב"ם. (ומבואר מדבריו שנאמנות אב על בתו מועילה גם כנגד עד אחד. וכן הוכיח הגרעק"א מסוגיתנו, ע"ש).

ובספר זכר יצחק (ח"א עב) חידש, שכל דברי הרמב"ם אינם אלא כשזה שמעידים עליו נמצא לפני העד בעת עדותו, ובכך ששותק הרי הוא כמודה, אבל כשאין הודאה כזאת — אינו נאמן. והוכיח כן ממשנתנו, מכח השאלה הנ"ל. [ודחק ליישב לפי השיטות האחרות, שהואיל ואיסור שבויה — מדרבנן (לשיטת הרמב"ם), לכך לא החמירו להאמינו, והצריכו באיסור שבויה שני עדים].

ובספר אילת השחר האריך לתרץ שלא אמר הרמב"ם במקרה שהאשה הוחזקה לפנינו ככשרה, שאז אין עד אחד נאמן לפוסלה. כל דברי הרמב"ם בכגון שלא היתה מוחזקת לפנינו, ולא ידענו ענינה.

'אמר רבא: שאני התם כיון דבשעת מיתה קא הדר ביה, אימא קושטא קאמר. אמר ליה אביי: ולא כל דכן הוא, השתא ומה התם דקא מרע ליה לדבוריה אמרת קושטא קאמר...' — יש

לבאר סברת רבא להאמין יותר לזה שחזר בו מדבריו בעבר, מלזה שלא חזר בו —

אולי משום שבגוונא דברייתא, אין ריעותא בדבריו לומר מדוע לא גילה לה עד עתה שזקוקה ליבום — כי לא רצה לסתור דבריו הראשונים שאמר לה בעת הקידושין, או מפני שרצה שתהא סבורה במשך כל הזמן שאינה זקוקה ליבום. אבל במתניתין אין לנו סיבה סבירה על שלא גילה לה עד סמוך למיתתו, הלכך רגלים לדבר שלא אמר אלא לצעורא.

'מתניתין דלא מוחזק לן באחי ולא מוחזק לן בבני, דאמרינן כיון דלא מוחזק לן בבני ולא באחי, אמר יש לי בנים — נאמן...' — ומהו 'נאמן', והלא בין כך אינה זקוקה ליבום, שהרי לא מוחזק לן באחי? אלא שגם אם יבוא אדם ויאמר אחיו אני — לא נאמינו להזיקה ליבום. כן משמע מרש"י. (וצריך עיון, גם ללא נאמנותו של זה, מדוע נאמין לאותו אדם, הלא הוא מעיד נגד החוקה, שמוחזקת שאינה זקוקה ליבום. מהרש"א).

ויש מתרצים, נפקא מינה שאפילו יודע עתה שיש לו אח — לא תתייבם, כי מאמינים אנו לדבריו שיש לו בנים, כיון שבעת אמירתם לא נאמרו הדברים בניגוד לחזקה. (רישב"א; רא"ש. וע"ע קרבן נתנאל; קרני ראם על המהרש"א. והרש"ש פרש דברי רש"י כהרא"ש).

(ע"ב) 'דאמרינן מה לי לשקר, מאי קאמר למיפטר מביבם, מצי אמר פטרנא לך בגיטא' — אף על פי שבשעת קידושין אינו רוצה לגרשה, מכל מקום יכול היה לומר לה בשעת

הקדושין אגרשך קודם מותי כדי שלא תזדקקי ליבום, וכשם שהיא מאמינתו עתה על מה שאומר יש לי בנים, כך היתה מאמנת אם יאמר לה שיגרשנה קודם מותו, הלכך מה לי לשקר. ועוד, אפשר שיצוה בשעת הקדושין לעדים שיכתבו ויתנו לה גט קודם מותו. ואף יכול עתה לכתוב לה באופן שיחול הגט קודם מיתתו שעה אחת. ואם כי לכתחילה אין לעשות כן, מ"מ בדיעבד זהו גט טוב שנישאת בו לכתחילה, הלכך יש לו מיגו, שעדיף לעשות כן ממה שיפטרנה בשקר (עפ"י רשב"א, תוס' ועוד).

'מה לי לשקר כי עדים דמי' — לא ממש כעדים, שהרי 'מה לי לשקר' במקום עדים לא אמרינו, אלא כלומר הוכחה גדולה היא לעקור החזקה. ובמקומות אחרים נסתפקו בש"ס האם אומרים 'מה לי לשקר' כנגד חזקה (ע' ב"ב ה: ויבמות קיד: וכתובות יח:), אלא שאין כל 'מה לי לשקר' שוים ולא כל החזקות שוות, וכאן אין זה 'מיגו' של טענות גרידא [שאפשר שדעתו עתה שטענה זו קרובה ונכוחה יותר מהאחרת], אלא בידו לגרשה ממש — לכך נאמן אף לעקור חזקה זו (עפ"י רמב"ן ורשב"א).

יש לשמוע מסוגיא זו (לפרש"י), שכל דבר שאדם נאמן עליו בשעה שאומר, אף על פי שחזר אחרי כן והכחיש דבריו — אנו סומכים על דבריו הראשונים, וכן מצינו בכל מקום 'כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד'. [ואמנם רבא אמר בתחילה שיש לנו לקבל דבריו האחרונים, שאין אדם משקר בשעת מיתתו, אבל דברי רבא נדחו לאחר שאביי השיב על דבריו]. (רמב"ן. וכן כתב הרמב"ן (הובא בטור וברמ"א חו"מ רעז, יב) לענין נאמנות האב על בנו מדין 'כיר').

'המקדש את בתו סתם — אין הבוגרות בכלל. מי שיש לו שתי כיתי בנות... לא שביק איניש מצוה דרמיא עליה ועביד מצוה דלא רמיא עליה' — בנידון שבסיפא צריך לומר שמדובר שכולן קטנות או כולן בוגרות, כי אם אחת קטנה ואחת בוגרת, אין הבוגרות בכלל, דלא שביק איניש... (בית יוסף לז והביאורו ש"פ).

לולא דבריו, היה ניתן לדייק מלשון המשנה איפכא, מכך ששינה התנא בסיפא ולא כתב על דרך תחילת דבריו 'המקדש את בתו הגדולה סתם...'. יש לומר שכשהאב עצמו אומר קדשתי ואיני יודע איזו קדשתי (או ידעתי ושכחתי — ע' לעיל נא: — בטלה לה חזקה ד'לא שביק', כיון שהוא עצמו מסופק בדבר. והרישא מדברת בסתם, שנאמן לפרש דבריו, או כשאינו לפנינו. [עוד היה מקום לחלק בין 'בתי' סתם ל'בתי הגדולה'. וצ"ע]. ומדברי הב"י שלא נחת לחלק בכך, מוכח שגם כשהאב עצמו מסתפק בדבר, שמא קידש את הבוגרת — אין הבוגרת בכלל.

— זה שיש לחוש לכולן, ואין להתיר (מן התורה) כל אחת מהבנות, מדין רוב — ע' בספר המקנה; עין יצחק או"ח כו; שערי ישר ג, כב באורך.

'לא שביק איניש מצוה דרמיא עליה ועביד מצוה דלא רמיא עליה' — אף על פי שמצוה על האב להשיא גם את בתו הגדולה, מן הכתוב ואת בנותיכם תנו לאנשים (ע' כתובות נב), אך בוגרת גם עליה עצמה מוטל הדבר, מה שאין כן בקטנה, אין המצוה מוטלת אלא על האב בלבד. וכבר דנו המפרשים מצד האיסור לקדש את בתו קטנה — ע' ריטב"א לעיל נא; שו"ת רעק"א תנינא סט; רש"ש; שאלת יעב"ץ יד.

ומכל מקום מוכח מכאן שאין איסור להקדים נישואי קטנה לגדולה, אף לכתחילה. [ואף שרבנו תם הורה שהמקדש בסתם, יש לחוש לגדולה, משום שלא יעשה כן במקומנו להקדים הצעירה — זהו משום שכך דרך העולם, וכששתיהן בוגרות או קטנות — אך אין משום איסור בדבר]. (שו"ת אגרות משה אה"ע ח"ב א. וע' אילת השחר).

ע"ע לעיל בדף נא במובא מהחזו"א (לה, ג), בבאור סברת 'לא שביק'.

דף טו

'התם בלישנא דעלמא קמיפלגי, מר סבר עד פני הפסח — עד קמי פיסחא, ומר סבר עד דמיפני פיסחא' — ומעתה אין צורך לומר מחולפת השיטה, שהרי במשמעות הלשון הם חולקים ולא בשאלת נחית אינש לספיקא. ואולם הרמב"ם פסק כפי מה שהפכנו השיטה, כי כן נקטה הסוגיא בנדרים (עפ"י רמב"ן ורשב"א).

'אלא כופין — אמאי, אמר לא ניחא לי דאיתסר בקריבה?' — אבל לולא טענה זו מובן שכופין, שהרי זו נהנית וזה לא חסר, וכופים על מדת סדום (עפ"י הר"ן). ואכן, אם אין לה קרובות, וגם לא יהיו לה בעתיד, כגון שאינה ראויה לילד — יכולים לכפות עליו לתת גט (ע' אילת השחר). או באופן שבין כך הוא אסור בקרובותיה מסיבות אחרות — כופין על מידת סדום, ליתן לה גט. (ע' פס"ד רבניים, כרך ד, עמ' 245–250).

מכאן מבואר שכשמצריכים לאדם ליתן גט, הרי הוא נאסר בקרובות גרושתו. אך יש סוברים שבמקום שנתינת הגט אינה אלא לרווחא דמילתא ולא מן הדין — שונה הדבר. ע' מרדכי; רמ"א יו"ד מח; חלקת מחוקק ובית שמואל שם; שער המלך אישות ט, טו ד"ה קדשתני. וע"ע על שיטות הפוסקים בזה ובאור הסוגיא ב'פסקי דין רבניים' כרך ו, עמ' 365, 368–9.

(ע"ב) 'גובה כתובתה מן החבילה... היכי דמי, אי דאית ליה סהדי להאי ואית ליה סהדי להאי, מי מצי אמרה אלו שני עבדי וחבילה שלי?' — ואין לומר שגם לה יש עדים האומרים כדבריה [ובכל זאת צריכה שני גטין, כדין שנים אומרים נתקדשה ושנים אומרים לא נתקדשה, הרי זו לא תנשא], כי אז היה צריך לומר בברייתא שהיא משחררת את שניהם. וגם הם צריכים ליתן גט זה לזה, כאשר יש לכל אחד עדות על טענת העבדות [כי כיון שאינם מוחזקים בכשרות, חוששים לעבדות אף בתרי ותרי]. (עפ"י רמב"ן).

— זה שיכולה לגבות מן החבילה כשיעור כתובה ואינה גובה יותר, אף על פי שכל אחד מהם מודה שחייב לה כתובה, ומדוע שלא תגבה מכל אחד מהם כדי כתובה ממנו? — משום שגם היא הלא מודה שאין אחד מהם בעלה ואין לה דין כתובה. והרי זה דומה לאומר לחבירו חייב אני לך מנה, והלה אומר אינך חייב לי כלום, שהראשון פטור, כיון שאין לו תובע. ואולם כדי כתובה יכולה